

TATĂL CA UMBRĂ ÎN ERA POST-ADEVĂRULUI^[1]

IOANA GEORGIANA DRAGOMIR^[2],

DORA-LUMINIȚA VLAS LUCA^[3]

Acest articol explorează funcția paternă în psihanaliză și consecințele eșecului acesteia asupra structurii psihice individuale și a țesăturii sociale. Pornind de la conceptele freudiene și lacaniene – complexul Oedip și Numele-Tatălui – investigăm cum diferite configurații ale tatălui disfuncțional produc distorsiuni specifice ale supraeului. Criza adevărului din epoca contemporană este interpretată nu doar ca problemă epistemologică, ci ca manifestare a prăbușirii funcției simbolice paterne.

CUVINTE-CHEIE: Numele Tatălui, Supraeu, forcluziune, post-adevăr, funcție paternă, psihoză, nevroză, autoritate simbolică

Tatăl ca umbră: între intimitate și polis

Când vorbim despre adevăr și post-adevăr, discuția tinde să se concentreze pe fapte, minciuni și tehnologiile care le multiplică exponențial. Psihanaliza însă ne invită să privim mai adânc, dincolo de suprafața informațională. Adevărul nu este doar o chestiune de date veri-

1 Ideile acestui articol au fost prezentate în Atelierul de psihanaliză din cadrul Festivalului de Filosofie, Cluj, 8-12 octombrie 2025.

2 Ioana Georgiana Dragomir este psiholog clinician și psihoterapeut psihanalist în ultimul an de formare la INSIGHT, și totodată membră a Asociației Balint România și a APPR. Email: georgi.dragomir@gmail.com

3 Dora Luminița Vlas Luca este psihoterapeut, supervisor și formator în psihoterapie pozitivă, psihodramă și hipnoză ericksoniană. Absolventă a masterului de psihanaliză, continuă formarea în acest domeniu. Email: luminaluvlas@yahoo.it

ficabile – el este țesut din fire invizibile: dorință, interdicție, lege. Și în centrul acestei împletituri fragile și tenace stă o figură paradoxală: tatăl.

Nu vorbim aici despre omul numit „tata”, ci despre o funcție simbolică fundamentală – acel operator psihic care introduce limita, care taie fuziunea primordială cu mama, care rostește un

nu esențial: „nu totul este posibil”. Tatăl, în înțelesul său psihanalitic, este mai puțin un corp și mai mult o structură – elementul care leagă dorința de lege și legea de adevăr, care face posibil însuși accesul la ordinea simbolică.

Când această funcție eșuează – când tatăl este absent, slab, agresiv, impotent, infidel, abandonic sau mincinos – ceva se prăbușește. Nu doar în psihicul copilului, ci și în țesătura socială. Vom argumenta în acest articol că ceea ce numim astăzi „criza adevărului” este, în esența sa, și o criză a funcției paterne. Ecurile acestei prăbușiri se regăsesc pretutindeni: în drept, în guvernare, în economie, în structurile simbolice care țin societatea împreună.

Fundamentele teoretice: genealogia funcției paterne

Când Freud a întemeiat psihanaliza, familia era încă locul privilegiat al socialului, matricea primordială a subiecției. Tatăl – fie ca figură reală, funcție simbolică sau fantasmă – ocupa un loc central nu doar în dezvoltarea psihică a copilului, ci și în constituirea legăturilor sociale. Astăzi, în ceea ce se numește *era post-adevărului*, întrebările despre autoritate, legitimitate și responsabilitate revin cu o urgență apăsătoare. Tatăl nu a dispărut, dar locul său este profund destabilizat, scena sa simbolică erodată.

Pentru Freud, tatăl era esențialmente ambivalent: el era deopotrivă rivalul care interzice incestul și modelul care garantează intrarea în cultură. Complexul Oedip se rezolvă – sau își găsește o formă suportabilă – prin acceptarea interdicției paterne. Copilul învață o lecție fundamentală: „Nu poți avea tot ce dorești; dar prin această renunțare, câștigi accesul la o lume comună, la ordinea simbolică, la cultură” (Freud, 1923/2021). Este un schimb primordial: sacrificiul satisfacției imediate pentru promisiunea unei locuiri în lume.

Lacan a rafinat și radicalizat această idee, introducând conceptul de *Numele-Tatălui* (Lacan, 1955-56). Nu mai este vorba despre bărbatul biologic, ci despre o funcție simbolică pură – acel semnificant fundamental care instalează legea, limbajul și limita. Tatăl devine astfel mai puțin o persoană și mai mult o poziție structurală, un operator al separației: între copil și mamă, între dorință și satisfacție, între haos și ordine. Rolul său esențial este să taie, să separe, să orienteze. El instalează legea care spune: „Nu poți avea totul, dar poți avea ceva – în ordinea limbajului, în ordinea dorinței articulabile, în ordinea adevărului împărtășit.”

Astfel, tatăl în psihanaliză nu se reduce niciodată la „tata”. El este un semnificant care garantează că adevărul nu rămâne un capriciu subiectiv solipsist, ci se ancorează în structuri comune, în ordini simbolice care ne depășesc și ne constituie simultan.

Pentru a înțelege mai profund modul în care funcția paternă operează în arhitectura psihicului, este necesar să reamintim topografia freudiană: *Se-ul* – partea primitivă, pulsională, care cere satisfacție imediată și nu cunoaște nici timp, nici logică, nici negație; *Eul* – instanța care negociază cu realitatea, acea

parte din Se modificată de impactul lumii externe; și *Supraeul* – moștenirea interioară a tatălui, ceea ce am putea numi „viața de apoi a tatălui în psihic”.

Supraeul este o structură paradoxală: el ghidează dar și pedepsește, stabilește idealuri dar și torturează cu vină, oferă direcție dar poate și paraliza. Când medierea paternă este suficient de bună – nici prea slabă, nici prea severă – supraeul devine o busolă interioară: ferm dar nu zdrobitor, exigent dar nu tiranic. El susține disciplina și responsabilitatea fără a stinge bucuria de a trăi, fără a asfixia dorința.

Când medierea paternă eșuează, supraeul se deformează: prea slab (generând anarhie psihică), prea sever (producând tiranie interioară) sau inconsecvent (cultivând cinism). Lacan adaugă un paradox esențial: supraeul nu doar interzice, el și comandă – dar comandă imposibilul. El spune simultan „Trebuie să respecti legea!” și „Trebuie să te bucuri!”. Este deopotrivă conștiință morală și călău interior, judecător și torționar.

Diferența fundamentală între nevroză și psihoză se joacă în câmpul raportării la Real, la acea dimensiune a experienței, care rezistă simbolizării. În nevroză, ultra-puterea realității ne constrânge să renunțăm la o parte din Se, să sacrificăm exigențele pulsionale imediate. Nevroticul este zdrobit, încovoiat de realitate. El șterge, reprimă o parte din dorință. Este pus în situația dureroasă de a face doliu: doliu după omnipotența copilăriei, doliu după fuziunea cu mama, doliu după iluzia că poate avea totul. Cei care au făcut dolii autentice știu dificultatea extraordinară de a pierde, de a accepta că unele lucruri nu vor fi niciodată posibile.

În psihoză, raportul de forțe se inversează. Aici, puterea nu este a realității, ci a Se-ului care refuză realitatea, o respinge, o șterge din pei-

sajul psihic. Cel animat exclusiv de pulsione nu ține cont de realitate – o abolește. Psihoticul vrea să fie absolut liber, liber de orice constrângere externă. Însă această „libertate” are un preț devastator.

Baza sănătății psihice – dacă putem vorbi astfel – constă tocmai în dificultatea, în tensiunea acestei negocieri între instanțe psihice. Ce face posibilă această negociere? Ce susține capacitatea de a pierde și, prin pierdere, de a institui dorința autentică? Răspunsul psihanalitic este limpede: *Numele Tatălui*.

Nietzsche a anticipat profetic ce se întâmplă când această garanție paternă, când acest fundament simbolic se prăbușește. „Dumnezeu a murit”, proclamă el – și odată cu Dumnezeu moare și Tatăl suprem, garantul ultim al legii și al sensului (Nietzsche, 1882). Nu mai există ancoră a adevărului, nu mai există reper absolut. Ce urmează este nihilismul în formele sale gemene: fie relativismul total („totul este relativ, nimic nu contează cu adevărat”), fie solipsismul narcisic („doar adevărul meu contează”).

Momentul nostru contemporan, ceea ce numim *era post-adevărului*, este o reluare, o reactualizare a acestui colaps nietzschian. Odată cu dispariția sau slăbirea drastică a funcției paterne, adevărul începe să oscileze violent între doi poli aparent opuși, dar în secret complici: cinismul și fanatismul, „nimic nu mai are valoare” și „totul este permis”.

Numele Tatălui și forcluziunea sa: când simbolicul se prăbușește

Care este, mai precis, semnificantul Numelui Tatălui? Ce funcție îndeplinește el în economia psihică? Lacan oferă o metaforă tulburătoare și

luminoasă deopotrivă: Numele Tatălui are funcțiunea de a o opri pe mamă să-și „mănânce” copilul, de a-l proteja pe acesta de canibalismul maternal, de fuziunea devorantă (Lacan, 1957-58). Tatăl sustrage copilul de la înghițirea în corpul matern, de la dizolvarea în pulsiunea maternă. El este agentul separării primordiale.

Această separare nu este un act de violență arbitrară, ci gestul care face posibilă dorința însăși. Doar pierderea sânului – primul obiect pierdut – face posibilă vorbirea. Un copil cu țâța în gură nu poate vorbi; trebuie să piardă obiectul pentru a putea să-l numească, să-l simbolizeze, să-l dorească. Corpul erotic – corpul care resimte plăcerea ca plăcere, nu doar ca satisfacere a unei necesități fiziologice – se constituie doar prin pierdere. Înțărcatul, mersul la baie, disciplinarea corpului sunt limite cu care copilul este obligat să se confrunte. Doar dacă corpul biologic pierde, dacă este marcat de lipsă, se poate structura ca un corp erotic, ca un corp capabil de dorință articulată.

Forcluziunea – conceptul lacanian central pentru înțelegerea psihozei – este un mecanism diferit de refularea nevrotică (Lacan, 1955-56). Forcluziunea nu este o eliminare din conștient, ci o lipsă primordială de asimilare, o respingere radicală a unui element din sistemul simbolic. Când Numele Tatălui este forclus, acest semnificant fundamental nu intră în structura psihică a individului, ci este exclus, aruncat afară.

Consecința este dramatică: *ceea ce a fost forclus din simbolic se întoarce în Real*. Adică se întoarce nu ca gând refulat, care poate fi recuperat prin analiză, ci ca erupție haotică, ca angoasă fără nume, ca halucinație, ca delir. Este o forță exterioară, care are putere absolută asupra subiectului, făcându-l complet dezorientat și îngrozit.

Delirul și halucinațiile nu sunt, din această perspectivă, simple simptome ale unei „boli mintale”, ci încercări disperate ale subiectului de a construi o nouă ordine, de a da sens unei realități complet destructurate, de a înlocui prin construcții delirante ceea ce funcția paternă ar fi trebuit să instaleze: o ordine simbolică, o hartă a lumii, o lege care să facă viața suportabilă și inteligibilă.

Exemplul clinic este edificator: cei care au fost pedepsiți constant și nedrept în copilărie, cei care au întâlnit legea exclusiv ca pedeapsă arbitrară și sadică, au nevoie să forcludă această „lege” pervertită. Este o abolire internă a unei legi care nu mai poate funcționa ca orientare, ci doar ca teroare. Tatăl autentic – tatăl ca funcție simbolică – trebuie să umanizeze Realul, să asocieze viața cu sensul, să demonstreze că existența poate și merită să aibă sens.

În psihoză nu se elimină o dorință particulară – așa cum se întâmplă în nevroză prin refulare – ci vorbim despre o absență structurală. În subiectul psihotic, Numele Tatălui nu există, dar se întoarce din exterior în cele mai malefice forme. Freud descria delirul lui Schreber cu o formulă lapidară: „El care a abolit-o – Numele Tatălui – se întoarce într-un mod dezastruos” (Freud, 1911).

Tipologia tatălui disfuncțional: configurațiile supraeului

Diferitele modalități în care funcția paternă poate eșua produc configurații distincte, specifice ale supraeului. Cabinetul de analiză devine astfel un observator privilegiat al acestor variațiuni patologice, un spațiu în care se dezvoltă, încet și dureros, arhitecturile interioare deformate de părinți deficitari.

Tatăl mincinos și supraeul duplicitar. Un bărbat de 35 de ani ajunge în analiză plângându-se de o „confuzie interioară” pe care nu o poate numi mai precis și de dificultăți relaționale care par să se repete obsesiv. Istoria sa familială dezvăluie treptat un tată care promitea frecvent – cu entuziasm chiar – prezența la activitățile școlare și sportive ale copilului, dar lipsa invariabil. Întrebat ulterior, tatăl nega evidența cu o seninătate tulburătoare: „Am fost acolo, dar nu m-ai văzut.” Această minciună repetată, susținută și de mamă, care afirma „Tatăl tău spune mereu adevărul”, a produs o fractură profundă între percepția reală a copilului și discursul parental.

Consecințele clinice sunt multiple și devastatoare. Mai întâi, pacientul a interiorizat un supraeu duplicitar – o instanță care susține că legea poate fi simultan afirmată și încălcată, că adevărul poate fi declarat și trădat în aceeași respirație. În al doilea rând, observăm o ruptură simbolică: realul perceput de copil nu mai este validat de adulții semnificativi, ceea ce produce o fragilitate identitară, o nesiguranță fundamentală privind propria capacitate de a percepe corect lumea. În al treilea rând, dificultățile relaționale: pacientul oscilează între suspiciune paranoică (nimeni nu poate fi cu adevărat de încredere) și credulitate excesivă (nevoia disperată de a crede măcar pe cineva).

Un moment de progres autentic în analiză a fost posibil când pacientul a putut, pentru prima dată, să rostească simplu: „Nu, tata nu era acolo!” Această frază, aparent banală, a marcat reconstituirea simbolică a diferenței dintre adevăr și minciună, recâștigarea dreptului de a-și valida propria percepție.

Tatăl agresiv și supraeul persecutor. O femeie de patruzeci de ani, realizată profesional și aparent echilibrată, descrie în analiză un tată sever, autoritar, pen-

tru care orice greșeală mică era ocazia unei pedepse disproporționate. Ea i-a interiorizat vocea ca pe un supraeu nemilos, ca pe un judecător interior care nu doarme niciodată. La exterior, părea să aibă succes; la interior, trăia sub o vinovăție constantă, sub un sentiment apăsător că „nu este niciodată suficient de bună”.

Cazul ilustrează cum tatăl tiranic produce un supraeu tiranic – o autoritate interioară care cere perfecțiune absolută, dar sufocă dorința autentică, care impune standarde imposibile, dar nu oferă niciodată validare sau recunoaștere. Diferența față de tatăl mincinos: aici, legea este prezentă, chiar hipertrofiată, dar impusă prin frică și teroare, nu interiorizată ca orientare sau valoare. Rezultatul este un supraeu care funcționează ca un gardian implacabil, nu ca un ghid.

Pacienta descrie o permanentă stare de alertă interioară, ca și cum ar trăi sub supraveghere constantă. Bucuria – chiar când este posibilă obiectiv – este întotdeauna temperată, otrăvită de gândul: „Nu merit asta” sau „Sigur va urma o pedeapsă pentru acest moment de plăcere”.

Tatăl absent și supraeul slab. Un tânăr a crescut fără tată – acesta a plecat când el avea doar trei ani. Mama, iubitoare, dar copleșită de responsabilitate, a devenit simultan îngrijitoare și obiect al unei dorințe ce nu putea fi mediată, tăiată, orientată de funcția paternă. Fără această mediere simbolică, tânărul a oscilat de-a lungul adolescenței între fantezii de grandoare absolută (convingerea că poate și merită totul) și disperări adânci, copleșitoare (convingerea că nu este nimic, că nu merită nimic).

Adolescent, s-a refugiat în mișcări conspiraționiste, căutând acolo autoritatea care îi lipsise în familie, o explicație totală a lumii care să-i ofere structură și sens. Tatăl absent a produs un supraeu slab, inconsistent, inca-

pabil să organizeze dorința și să ofere direcție. Pacientul descrie o „goliciune interioară”, o lipsă de „schelet” care să-l țină în picioare. Nu poate menține un loc de muncă mai mult de câteva luni, relațiile intime se destramă rapid – totul pentru că nu există o structură interioară stabilă, un reper intern.

Diferența față de tatăl mincinos: aici nu este vorba de confuzie simbolică, ci de vid structural. Spre deosebire de supraeul duplicitar, care spune simultan da și nu, supraeul slab nu spune nimic – sau spune prea slab pentru a putea orienta.

Tatăl care abandonează și supraeul bazat pe rană narcisică. O femeie de 32 de ani, părăsită de tată la vârsta de opt ani, când acesta a plecat cu o altă familie, se luptă cu un sentiment apăsător de substituibilitate: „Dacă el m-a înlocuit atunci, oricine mă poate înlocui oricând”. În relații, caută constant confirmarea obsesivă că „nu va fi înlocuită”. Profesional, are o ambiție compulsivă, neodihnită, de a dovedi că „merită”, că este „de neînlocuit”.

Copilul trăiește aici nu doar lipsa – care poate fi eventual integrată – ci și înlocuirea, trădarea. Este rana specifică de a fi „lăsat pentru altcineva”, de a fi considerat inferior, insuficient. Supraeul se structurează în jurul acestei răni narcisice: fie devine devastat (un sentiment persistent de lipsă de valoare), fie excesiv de exigent (o nevoie disperată de a dovedi mereu că „merită”, de a compensa prin realizări externe rana interioară).

Diferența structurală: supraeul nu este aici nici duplicitar, nici slab, ci organizat în jurul unei răni. Legea nu este mincinoasă (ca la tatăl mincinos), nici absentă (ca la tatăl dispărut), ci trădătoare (o lege care promite protecție, dar apoi te abandonează).

Compararea acestor cazuri permite cartografierea configurațiilor supraeului: tatăl agresiv produce un supraeu persecutor, rigid, tiranic; tatăl absent produce un supraeu slab, inconsistent, incapabil de orientare; tatăl abandonic produce un supraeu compulsiv organizat în jurul răni narcisice; tatăl mincinos produce un supraeu duplicitar, cinic, care subminează însuși fundamentul distincției adevăr-minciună.

Figura tatălui mincinos este deosebit de relevantă pentru epoca actuală: atunci când autoritatea falsifică realitatea, atunci când puterea manipulează faptele, subiectul și comunitatea nu mai pot distinge între adevăr și simulacru. Se instalează o confuzie simbolică generalizată, un cinism care erodează însuși fundamentul legăturii sociale.

Nebunie și libertate: două fețe ale refuzului legii

Pentru psihanaliză, studierea nebuniei nu este o digresiune exotică, ci o cale privilegiată de a înțelege mai profund structura psihicului uman, limitele și posibilitățile sale. Nebunia nu este simplul opus al rațiunii, ci o altă modalitate radicală de raportare la Real și la lege.

Există un nebun pe care l-am putea numi anarhic – cel care refuză orice lege, orice constrângere, orice impunere din exterior. Este vorba despre o viață fără obediență, despre o experiență fragmentară, explozivă a existenței. Dacă ne gândim la Van Gogh, la parcursul său artistic și existențial, vedem fragmentarea subiectivității ca pe o explozie continuă, ca pe o experiență anarhică a corpului ce nu mai poate sau vrea să fie conținut de nici o formă stabilă.

Van Gogh vorbește despre dorința sa de „a atinge nota galbenă, pentru a putea atinge puterea soarelui”. Nu vrea să reprezinte lumina – vrea să o trăiască, să o captureze direct, să facă un tablou din lumină pură, nu un tablou despre lumină. Această căutare a absolutului este o formă de libertate – dar o libertate care sfâșie țesătura realității, care nu mai poate negocia cu limita, cu imposibilul, cu pierderea.

Dar există și nebunul pe care l-am putea numi fascist – și acesta este poate cel mai îngrozitor. Este dimensiunea totalitară a nebuniei: nebunul care nu are niciun dubiu, cel plin până la refuz de certitudini absolute. Cel care exclude orice oscilație, orice ambiguitate se propune invariabil ca inocent – pentru că motivul dezordinii din lume este întotdeauna Celălalt: „Eu sunt bun, tu ești rău”. Avem aici cele două extreme ale nebuniei: Van Gogh și Hitler.

Când Hitler scrie *Mein Kampf*, aflat în închisoare, este prins într-un delir paranoic structurat. El relatează că o voce l-a desemnat, l-a chemat să redea măreția și puterea Germaniei. Cum? Identificând răul – evreii, comuniștii, degenerații – și excluzându-l, purificându-l. În numele binelui absolut, el nu cunoaște nici o limită în a face rău. Binele său este atât de pur încât justifică orice groază.

Lacan afirmă că nebunia este o „boală a libertății” (Lacan, 1955-56) – dar este vorba despre o libertate înțeleasă exclusiv în varianta ei negativă, ca libertate de, nu libertate pentru. Este o libertate care exclude limita și, excluzând limita, rupe relația cu celălalt, cu alteritatea.

Nebunul refuză să fie recunoscut – adică refuză să intre în economia schimbului simbolic. Cuvântul nostru, în conversațiile obișnuite, caută să fie ascultat, recunoscut. Cuvântul psihoticului rupe această circulație, revendică o libertate disperată, solipsistă. Nebunia nu vrea să

fie înlănțuită în limbaj, în ordinea semnificantului. Hitler nu se simțea legat de acorduri, de contracte, de promisiuni – pentru că acestea presupun recunoașterea alterității, acceptarea că există un altul față de care am obligații.

Nebunul cel mai periculos este cel care se identifică complet cu Eul său ideal, cel care vine pe filiera narcisică absolută. Paranoicul este întotdeauna inocent în ochii săi – este vorba despre fanatismul Eului care devine prizonierul propriei sale imagini idealizate.

De ce ucide paranoicul? Pentru că cel ucis nu este perceput ca un alt autentic, ci ca o proiecție a Eului ideal al ucigașului. Violența paranoică nu este direcționată spre celălalt ca alteritate ireductibilă, ci spre propria imagine ideală proiectată pe corp străin. Este o violență narcisică, o încercare disperată de a elimina ceea ce amenință coerența delirului.

Ecouri sociale: de la familie la societate

Distorsiunile funcției paterne nu rămân izolate, încapsulate în psihicul individual. Ele se propagă ca unde concentrice, se amplifică, se cristalizează în structuri sociale. Tații „răi” nu produc doar copii răniți – ei produc, prin acumulare și repetare, societăți patologice, comunități fragile, instituții goale.

Tatăl slab vorbește mult, dar nu are autoritate reală – cuvintele sale nu au greutate, promisiunile sale nu angajează. Copilul învață cinismul: legea este doar o convenție goală, poate fi ocolită fără consecințe. Societatea oglindește această configurație prin relativism

generalizat, prin populism ,care exploatează exact această slăbiciune a autorității simbolice, prin batjocura publică față de lege și instituții.

Tatăl agresiv impune legea exclusiv prin violență, prin teroare. Copilul ascultă – dar ascultă din frică, nu pentru că a interiorizat valoarea legii. Societatea reproduce acest model prin autoritarism: unde legea devine teroare pură, unde adevărul este decretat dogmatic, unde orice contestare este zdrobită. Aici, adevărul nu mai este descoperit sau negociat, ci impus.

Tatăl impotent caută disperata recunoaștere, dar nu poate acționa, nu poate susține ceea ce proclamă. Copilul învață disprețul: autoritatea este o farsă, cuvintele nu au nicio legătură cu faptele. Societatea reflectă această configurație prin instituții goale – parlamente fără putere reală, economii care promit prosperitate, dar nu o livrează, legi care există pe hârtie, dar nu se aplică.

Tatăl absent lipsește fizic sau simbolic. Copilul rămâne captiv în dorința mamei sau în propria imaginație grandioasă, fără limită, fără orientare externă. Societatea reflectă această configurație prin instituții extrem de fragile și prin fenomenul compensator al înlocuirii autorității absente cu figuri carismatice dubioase, cu teorii conspiraționiste care oferă o explicație totală a lumii, cu lideri providențiali de moment.

Tatăl infidel, tatăl ipocrit transmite copilului un mesaj devastator: legea pe care o proclamă nu i se aplică și lui, elita este scutită de constrângerile pe care le impune celorlalți. Supraeul se deformează profund: devine cinic, dublu, ipocrit. În plan social, acest model alimentează corupția sistemică și dublul standard instituționalizat – reguli stricte pentru mulțime, libertate totală pentru cei aflați la putere.

Tatăl care abandonează pentru altă familie transmite nu doar lipsa, ci și trădarea, înlocuirea. În societate, acest model se reflectă în guverne sau instituții care își abandonează cetățenii pentru interese externe – capitale străine, corporații multinaționale – lăsându-i pe cetățeni dezamăgiți, furioși, plini de resentimente.

În fine, tatăl care nu spune adevărul – tatăl mincinos sistematic – subminează însuși fundamentul funcției simbolice. Copilul învață că legea este o ficțiune manipulabilă, că autoritatea poate și are dreptul să distorsioneze realitatea după bunul plac. În societate, acest model se traduce direct prin criza post-adevăr: lideri politici care manipulează faptele fără rușine, instituții media care ascund sau distorsionează realitatea, comunități întregi care nu mai pot sau nu mai vor să distingă între adevăr și minciună.

Astfel, diferitele figuri paterne negative nu sunt doar povești clinice intime, ci și matrici, tipare pentru patologiile sociale. Ceea ce începe în familie răsună, amplifică, se instituționalizează în societate.

Post-adevărul ca exil refuzat

Există o idee profundă în psihanaliză: noi toți trăim experiența exilului. Exilul nu este doar o situație geografică sau politică – este condiția umană fundamentală. A deveni subiect înseamnă a fi exilat din paradisul fuziunii cu mama, din iluzia omnipotentă că putem avea totul, din certitudinea absolută. Nebunul este în exil tocmai pentru că refuză acest exil, pentru că vrea să se întoarcă în imposibil.

În era post-adevărului suntem martorii unei anulări declarate, programatice a adevărului cu care ne naștem – acel adevăr al determinărilor: sexul biologic, rasa, naționalitatea, clasa socială, toate aceste coordonate care ne situează în lume înainte ca noi să avem orice cuvânt de spus. Post-adevărul proclamă: aceste determinări pot și trebuie să fie anulate, depășite prin voința pură.

Vorbim despre eliminarea oricărei determinări, despre o libertate negativă absolută. Este o modalitate diferită de rebeliunea adolescenței clasice. Lozinca este simplă și seducătoare: „Vreau să decid așa cum simt. Vreau să fiu complet liber.” Este crezul locuitorilor erei post-adevăr.

Dar ce înseamnă aici libertatea? Lipsa oricărei constrângeri, lipsa oricărei limite, negarea oricărei realități care ne rezistă. Paradoxul este tragic: devenind astfel „liber” în raport cu orice normă externă, subiectul devine sclavul propriilor pulsioni, prizonierul propriului narcisism. Este o lipsă de libertate mascată ca libertate absolută.

Și totul se transformă într-un fascism al acestui tip de libertate. Adevărul pe care cineva îl alege subiectiv pentru sine devine o obligație – uneori chiar sub amenințarea violenței – în a fi recunoscut de către ceilalți. Nu este suficient să trăiești conform propriului „adevăr”, trebuie ca și ceilalți să-l recunoască, să-l valideze, să-l celebreze. Putem vorbi despre un sectarism al post-adevărului, despre o intoleranță a „toleranței” absolute.

Numele Tatălui, Supraeul patern se sublimează în mod natural în autoritatea de competență – medicii, profesorii, juriștii, experții. Epoca noastră asistă la anularea sistematică a acestei autorități. Experții sunt suspectați, cunoștințele științifice sunt relativizate, ori-

cine se simte îndreptățit să aibă „părerea sa” – ca și cum toate părerile ar avea aceeași valoare, independent de cunoaștere sau experiență.

Metaforic vorbind, tata încă există – instituțiile care au rol patern sunt încă în picioare – dar și-au pierdut puterea și recunoașterea. Este o criză a legitimității simbolice: autoritatea este prezentă nominal, formal, dar nu mai este investită cu putere reală, cu credibilitate. Rezultatul este o societate profund dezorientată, în care fiecare devine propriul său expert, propriul său medic, propriul său arbitru al adevărului – cu consecințe uneori tragice.

Concluzii: Regândirea tatălui ca regândire a adevărului

Supraeul este, am văzut, viața de apoi a tatălui în psihic – moștenirea sa interioară, persistentă, uneori binefăcătoare, alteori devastatoare. Tații deformați, disfuncționali produc supraeuri la rândul lor deformat: prea slabe (generând anarhie), prea severe (producând tiranie interioară), prea inconsecvente (cultivând cinism), uneori duplicitate, mincinoase (subminând distincția adevăr-minciună).

Aceste distorsiuni nu rămân izolate în sufletul copilului devenit adult. Ele se propagă, se amplifică, se instituționalizează în societate – născând relativism acid când tatăl este slab, dogmă când tatăl este agresiv, corupție când tatăl este ipocrit, dezorientare când tatăl este absent. Și modelează destinele individuale: unii devin suspicioși cronici, alții compulsiv ambițioși, alții cinici sau paralizați de vinovăție.

Am explorat cum forcluziunea Numelui Tatălui produce o ruptură catastrofală în însăși țesătura simbolică care face posibilă dorința articulabilă, limbajul împărtășit și legătura socială. Am văzut cum nebunia – fie în forma

sa anarhică, moleculară (Van Gogh căutând absolutul luminii), fie în forma sa fascistă, monolitică (Hitler cerând purificarea rasială) – reprezintă două modalități extreme, tragice de raportare la Real când medierea paternă eșuează complet.

În epoca post-adevărului asistăm la o generalizare îngrijorătoare a acestei crize: refuzul militant al oricărei determinări, anularea ostentativă a oricărei limite, transformarea libertății – concept nobil și fragil – într-un imperativ totalitar paradoxal. „Vreau să fiu liber” devine, tragic, o nouă formă de sclavie: sclavie față de pulsiunea necontrolată, față de propriul Eu inflat narcisic, față de propriile certitudini delirante.

A regândi tatăl înseamnă, în ultimă instanță, a regândi adevărul însuși. Nu adevărul ca dogmă impusă de sus, nu adevărul ca posesiune narcisică („adevărul meu”), ci adevărul ca orientare simbolică: suficient de ferm pentru a ne ghida când ne pierdem, suficient de blând pentru a ne susține când greșim, suficient de deschis pentru a lăsa dorința și comunitatea să înflorească în diversitatea lor.

Sarcina noastră astăzi – ca psihoterapeuți, ca gânditori, ca cetățeni responsabili – este să reconstituim această funcție simbolică fără a cădea în capcanele atât de tentante ale autoritarismului brutal sau ale relativismului deșănțat. Să creăm și să apărăm spații – în cabinetul de terapie, în școală, în instituțiile publice – în care legea nu este nici teroare oarbă, nici ficțiune manipulabilă, ci orientare împărtășită.

Spații în care adevărul nu este nici dogmă absolută care zdrobește diferența, nici simulacru manipulabil care face imposibilă orice încredere, ci angajament comun, fragil și prețios deopotrivă, față de o realitate care ne depășește ca indivizi și ne leagă în comunitate. Aceasta ar fi,

poate, calea înainte: nu întoarcerea nostalgică la un tată tiranic, nu abandonarea cinică a oricărei autorități, ci regândirea răbdătoare și lucidă a funcției paterne ca fundament al legăturii sociale și al adevărului împărtășit.

BIBLIOGRAFIE

- Freud, S. (2021), *Eul și Se-ul, Opere esențiale/ Vol. 3: Psihologia inconștientului*, Ed. Trei, București. (Lucrare originală publicată în 1923)
- Freud, S. (2021), *Observații despre un caz de paranoia (Dementia Paranoides) descris autobiografic, Vol. 7: Nevroză, psihoză, perversiune*, Ed. Trei, București. (Lucrare originală publicată în 1923)
- Lacan, J. (1955-56), *The Seminar of Jacques Lacan, Book III: The Psychoses*, W. W. Norton & Company, New York.
- Lacan, J. (1957-58), *The Seminar of Jacques Lacan, Book V: Formations of the Unconscious*, Polity Press, Cambridge.
- Nietzsche, F. (2001). *The gay science* (B. Williams, Ed.; J. Nauckhoff, Trans.). Cambridge University Press. (Lucrare originală publicată în 1882)
- Recalcati, M. (2011). *Il complesso di Telemaco: Genitori e figli dopo il tramonto del padre*. Milano: Feltrinelli.